

Tarihî Kıpçak Türkçesindeki Meslek Adlarının Çağdaş Kıpçak Grubu Lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesindeki Görünümleri¹

Rümeysa DOĞAN²

Özet

Kıpçak Türkçesi 13-15. yüzyıllar arasında bir taraftan Karadeniz'in kuzeyinde bugünkü Rusya, Ukrayna ve Kafkaslarda diğer taraftan da güneyde Mısır ve Suriye'de yazı dili olarak kullanılmıştır. Karaçay-Malkar Türkçesi ise Çağdaş Türk lehçelerinin Kıpçak kolunun Kafkasya'daki güney bölümünün alt kolunda yer almaktadır. Bu çalışmada Kıpçak Türkçesinde tespit edilen meslek adları ile Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü'nden ve Karaçay-Balkar Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı adlı yüksek lisans tezinden tespit edilen meslek adları vasıflarına göre tasnif edilip mukayese edilecektir. Mukayeseler kelimelerin anlamlarına ve dâhil oldukları meslek alanlarına göre yapılacaktır. Tavkul daha önce iki lehçe üzerine bir değerlendirme yapmıştır. Ancak bu değerlendirme Karaçay-Malkar Türkçesi ile Codex Cumanicus arasında sınırlı kalmış genel bir kelime değerlendirmesi şeklindedir. Bu çalışmada iki lehçe arasındaki benzer kelimeler belirli bir tasnif alanı olarak meslek adları ile sınırlandırılmış bulunmaktadır. Yapılacak olan bu çalışma ile Tarihî Kıpçak Türkçesi ve Karaçay-Malkar Türkçesindeki meslek adlarından yola çıkılarak her iki lehçeyi de konuşan toplumların sosyal, kültürel, askerî, idari ve siyasi yaşam tarzlarındaki adlandırmalar ortaya konulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıpçak Türkçesi, Karaçay-Malkar Türkçesi, meslek adları.

Perspective of Historical Kipchak Professions at Karachay-Malkar Dialect of Contemporary Kipchak Group

Abstract

Kipchak Turkish has been used as a written language between 13th-15th centuries in today's Russia, Ukraine and Caucasus in the north of the Black Sea and in Egypt and Syria in the south. Karachay-Balkar Turkish is at lower branch of southern part of Kipchak branch of modern Turkish dialect in Caucasus. In this study, professional names identified in Kipchak Turkish and professional names identified from master's degree the so-called Karachay-Balkar Turkish Subject Analysis Vocabulary and Karachay-Balkar Turkish Dictionary will be classified and compared according to their qualities. Comparisons will be carried out according to the meanings of words and their involved professional fields. Tavkul has earlier conducted an evaluation on two dialects. However, this valuation was limited as a vocabulary assessment between Karachay-Balkar Turkish and Codex Cumanicus. In this study, similar words between two dialects were limited with professional names as a classification area. Social, cultural, military, administrative and political nomenclatures of the societies speaking both two dialects will be revealed by considering the professional names in Historical Kipchak Turkish and Karachay-Balkar Turkish.

Keywords: Kipchak Turkish, Karachay-Balkar Turkish, professional names.

1. Giriş

Orta Türkçenin kuzey-batı kolunu, Kuman-Kıpçak boylarına mensup Türklerin dili olan Kıpçak Türkçesi oluşturmaktadır (Akar 2017, 228). “Kıpçak Türkçesi bir taraftan 13-15.

¹Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 1. Dil ve Kültür Çalışmaları Öğrenci Sempozyumu'nda sunulmuş bildiridir.

²Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1.öğretim, 3.sınıf, E-posta: doganrumeysa680@gmail.com.

yüzyıllarda Altın Orda Devletinin içerisinde bugünkü Rusya, Ukrayna ve Kafkaslarda yaşayan Kıpçakların dili olmuş, burada İtalyanlar ve Almanlar tarafından yazılan Codex Cumanicus adlı özel eseri oluşturmuş, diğer taraftan yine bu coğrafyada uzun asırlar Ermeni harfleriyle gelişmiş bir yazı dili meydana getirmiş, bir diğer taraftan da Müslüman Memluk Kıpçaklarının edebî dili olarak 13. yüzyılın ortalarından 16. yüzyılın başlarına kadar Mısır ve Suriye’de konuşma dili yanında yazı dili olarak devam etmiştir (Argunşah-Sağol Yüksekaya 2017, 271).”

Karaçay-Malkar Türkçesi ise çağdaş Türk lehçelerinin kuzey-batı grubunda yer alan Kıpçak grubuna girmektedir. Karaçay-Malkar dilinin tam bir Kıpçak Türkçesi özelliği taşıması ve Kıpçakların yaklaşık iki yüz yıl kadar Kafkasya ve kuzeyindeki bozkırların tek hâkimi olmaları, Karaçay-Malkar halkının etnik yapısını oluşturan en önemli unsurun Kıpçaklar olduğunu akla getirmektedir (Tavkul 2000, 1).

2. Amaç ve Yöntem

Çalışmanın ana konusu Karaçay-Malkar Türkçesi ve Kıpçak Türkçesi esas alınarak söz varlığının parçası olan meslek adlarını ve biri tarihî diğeri çağdaş iki Türk lehçesi arasındaki ortaklığı tespit etmektir.

Bu çalışmada Güner’in “Kıpçak Türkçesindeki Meslek Adları Üzerine İçerik ve Yapı Bakımından Bir Sınıflandırma Denemesi” adlı çalışması temel alınarak tespit edilmiş olan Kıpçak Türkçesindeki meslek adları (Güner, 2010) ile Tavkul’un “Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü”nden tespit edilen meslek adlarına ait kelimeler mukayese edilmiştir (Tavkul, 2000). Tavkul’un hazırlamış olduğu sözlüğün yanında Ebru Yurdakul’un “Karaçay-Balkar Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı” adlı yüksek lisans tezinden de yararlanılmıştır (Yurdakul, 2011).

Tavkul daha önce iki lehçe üzerine bir değerlendirme de yapmıştır. Ancak bu değerlendirme Karaçay-Malkar Türkçesi ile Codex Cumanicus arasında sınırlı kalmış genel bir kelime değerlendirmesi şeklindedir (Tavkul, 2003). Biz bu çalışmada iki lehçe arasındaki benzer kelimeleri belirli bir tasnif alanı olarak meslek adları ile sınırlandırmış bulunmaktayız.

Meslek adları sınıflandırılıp karşılaştırılırken öncelikle Güner’in adı geçen çalışmasında uygulamış olduğu tasnife bağlı kalınmış olmakla birlikte, kelimeler ayrıca alanlarına ve anlamlarına göre alfabetik olarak dizilmiştir. Karşılaştırmalar verilirken ise **KT** kısaltması ile Kıpçak Türkçesindeki kelimeler önce verilir **KMT** kısaltması ile de Karaçay-Malkar Türkçesindeki kelimeler gösterilmiştir.

3. Tarihi Kıpçak Türkçesindeki Meslek Adlarının Karaçay-Malkar Türkçesindeki Görünümleri

3.1. Askerlikle İlgili Meslek Adları

Devletlerin kurmuş oldukları hâkimiyetleri koruyabilmeleri için en önemli güç kaynaklarından biri de askerî güçleridir. Ordusu zayıf olan devletler zamanla çöküşe uğrarken, kuvvetli bir orduya sahip olan devletler ise varlığını daha fazla korumayı başarabilmişlerdir.

El-Câhiz Türklerin askerî ustalıkları hakkında şöyle söylemektedir: “Türk, atı ileri, arkaya, sağ ve sola yatarak çok kolay kullanır. Bir harwiç (Arap) bir kurşun sıkana kadar bir Türk on kurşun sıkar. Türk’ün dört gözü vardır: iki tane alnında iki tane de ensesinde...(Kumekov vd. 2011, 138)” Bu cümleden de anlaşılacağı üzere Türkler askerlik alanında birçok millet arasında ün salmıştır. Onlar, savaş araç gereçlerini kullanmakta ve savaşmakta oldukça başarılı olmuşlardır.

Kıpçak Türkçesi ile yazılmış eserlerden de hareketle atıcılıkla ilgili olan *Kitâb fi Riyâzati'l-Hayl*, okçulukla ilgili olan *Kitâb fi İlmü'n-Nüşşâbve* yine binicilik ve atıcılıkla ilgili olan *Münyetü'l-Guzâat* adlı eserler Türklerin askerliğe ve bu alandaki bilgilere önem verdiklerinin açık bir ispatıdır.

Kıpçak Türkçesine ve Karaçay-Malkar Türkçesine bakıldığında da askerlikle ilgili son derece önemli sözlerin varlığına rastlamaktayız. Ancak bu çalışmada her iki lehçede de ortak olan kelimeler esas alınacağı için daha az sayıda kelime karşılaştırılabildiği görülmüştür.

KT çeri / çerig / çeyri / şeri / şerü: “asker” (CC, DM, GT, İM, Kİ, TA, TZ; Toparlı vd. 2003, 48, 49, 252) ~ **KMT çerig:** “asker” (Tavkul 2000, 172).

3.2. Sosyal Hayatla İlgili Meslek Adları

Kıpçak Türkçesi ve Karaçay-Malkar Türkçesinin söz varlığı incelendiğinde her iki lehçenin de kendi içinde, sosyal yaşam hakkında oldukça önemli kelimeleri barındırdığı görülür. Ev içinde, ev dışında, toplumla iletişimin olduğu her yerde gündelik hayattan izler taşıyan kelimeler her iki lehçenin karşılaştırılması ile şu şekilde incelenmiştir:

3.2.1. Gündelik Hayatta Ev İçinde Belli Bir Hizmetin Yerine Getirilmesiyle İlgili Meslek Adları

3.2.1.a. Gündelik İşlerin Yerine Getirilmesiyle İlgili Meslek Adları

Beden gücüne dayanan ve bulunduğu ortama göre iş yapan, bir nevi kendisine verilen hizmeti yerine getiren kimselerin yaptıkları işler bu bağlamda değerlendirilmektedir.

KT yumuşçı / yumuşçu: “hizmetçi, işte kullanılan uşak” (İH, Kİ; Toparlı vd. 2003, 330) ~ **KMT cumuşçu:** “hizmetçi, ayakçı, uşak” (Tavkul 2000, 160).

3.2.2.Esnaf ve Zanaatkârlıkla İlgili Meslek Adları

Türkler hayatlarını devam ettirebilmek için önceleri hayvancılıkla uğraşırken zamanla yerleşik hayata geçmeleri ile tarım ve sanayide de ilerleme kaydetmişlerdir. Türklerde sanayinin gelişmesinin nedenleri arasında Türklerin maden ve maden sanayisini geliştirmeleri, komşularıyla olan ilişkiler ve bu ilişkilerin mücadeleye dönüşme ihtimalinin yüksek oluşu, konargöçer olmaları ve göç ettikleri yerlerde konaklama istekleri, tarımla uğraşmaları ve kendir, pamuk gibi sanayi bitkilerini yetiştirmeleri sayılabilir. Bütün saydığımız sebepler, sanayinin gelişmesine, sanayinin gelişmesi ise ticaret hayatına etki etmiştir. Sanayi alanında önemli unsurlardan biri de demirin varlığı oluşturmaktadır. Demir, bozkır ekonomisinin en önemli aracıdır. Silah yapımından, tarım ve hayvancılıkta kullanımına, ticaretten sanayiye kadar geniş bir yelpazede kullanılan demir sayesinde Türklerin ekonomileri gelişme göstermiştir (Mandaloğlu 2013, 147).

Karaçay-Malkarların Nart destanlarına bakıldığında da demircilikle ilgili önemli bir inanış bulunmaktadır. Nart Debet (ya da Devet) Karaçay-Malkar Nart destanlarında mitolojik bir kahraman olarak tasvir edilir. Debet çıplak elleriyle kızgın demiri dövebilir, ona istediği şekli verebilir. Kuşların ve bütün hayvanların dillerini bilir ve onlarla konuşabilir. Nart kahramanları için demirden kılıçları, kalkanları ve zırhları ilk defa yapan Demirci Debet'tir. İlk at nalını Debet icat etmiştir, böylece Nart savaşçıları atları ile uzak ülkeleri fethedebilmişlerdir (Tavkul 2000, 28).

Esnaf ve zanaatkârlıkla ilgili mesleklerin genel olarak adlandırılmasında Kıpçak Türkçesinde *osta / usta* (< Far. *ustâd* “usta, öğretici” (CC, DM, GT, TZ; Toparlı vd. 2003, 206, 294) ve *üstâd / üstâz* (< Far. *ustâd* “usta” (BV, GT, İM; İN, KFT, MG; Toparlı vd. 2003, 298) kelimeleri kullanılırken Karaçay-Malkar Türkçesinde *ustaz* “öğretmen, usta” (Tavkul 2000, 420) kelimesi mevcuttur.

Her iki lehçede de kullanılan esnaf ve zanaatkârlık alanına giren meslek adları şu şekilde sınıflandırılmıştır:

3.2.2.a.Gıda ve Beslenme İle İlgili Meslek Adları

KTdeğirmençi / tegirmençi: “değirmenci” (CC, DM, KFT; Toparlı vd. 2003, 58, 268) ~ **KMT tirmençi:** “değirmenci”(Tavkul 2000, 400).

3.2.2.b.Ev Eşyası ve Aletlerin Yapımı ve Onarımıyla İlgili Meslek Adları

KT bakırçı / bakırşı: “bakırcı” (KFT, TA; Toparlı vd. 2003, 22) ~ **KMT bağırıcı:**“bakırcı” (Yurdakul 2011, 176).

KT demürçi / temirçi / temirşi: “demirci” (CC, DM, KFT, KK, TA; Toparlı vd. 2003, 59, 269) ~ **KMT temirçi:** “demirci” (Tavkul, 2000, 390).

3.2.2.c.Giyim Kuşam ve Tekstille İlgili Meslek Adları

KM dikiçi / tikçi / tikiçi / tikşi: “terzi” (TRH, Golden 2000, 305); (GT, KFT, KK, TA; Toparlı vd. 2003, 61, 275) ~ **KMT tıgıvçü:** “dikici, terzi” (Yurdakul 2011, 180).

3.2.2.ç.İnşaat İşleriyle İlgili Meslek Adları

KT boyacı: “boyacı” (TA; Toparlı vd. 2003, 35) ~ **KMT boyavçu:**“boyacı” (Yurdakul 2011, 177).

KT kazıç: “kazıcı, kazma işini yapan kimse” (DM; Toparlı vd. 2003, 135) ~ **KMT kazıvçu:**“kazmacı” (Yurdakul 2011, 188).

KT taşçı: “taşçı” (DM; Toparlı vd. 2003, 264) ~ **KMT taşçı:**“taş ustası” (Tavkul 2000, 382).

3.3.Sporla İlgili Meslek Adları

KT küreççi / küreşçi / küreçi: “güreşçi, pehlivan” (TRH, Golden 2000, 306; GT, TZ; Toparlı vd. 2003, 169) ~ **KMT küreşçi:** “pehlivan” (Yurdakul 2011, 195).

3.4.Müzik ve Eğlence Hayatıyla İlgili Meslek Adları

Eski Türkler söyledikleri bestelere *ır*, çeşitli müzik aletleriyle söyledikleri melodilere ise *küg* diyorlardı (Kafesoğlu 1996, 328). Dünyanın her yanında olduğu gibi Türkler de çeşitli müzik aletleri ile içli dışlı olmuş, *toy* adını verdikleri bir nevi eğlence ve düğünlerde şölenler yapmışlardır. Örneğin Kök Türklerin resmî çalgısı *köbürge* adı verilen davul ve boru idi. Davul, diğer Türk devletlerinde olduğu gibi Kök Türklerde de hükümdarlık sembolü olarak büyük bir öneme sahipti. Çinlilerin Türklerin hakanlık ayinlerinde verilen bilgilere göre, hakan tanınırken ona davul ve bayrak verilirdi (Esin 2004, 35).Davul, kam müziği dışında da Türkler için çok önemli bir yere sahiptir. Köbrüg ya da köwrüg de denilen davul, Orhun kitabelerinde de geçmektedir (Orkun, 1987, 72). Davul, Türkler için devletin simgesi niteliğindedir ve askeri müziğin de

temel taşıdır. Kök Türkler döneminde davulun dışında kös, def ve ziller gibi vurmalı çalgılar kullanılmıştır (Göher Vural 2011, 15-21).

Karaçay-Malkarlarda da *toyçu başı* (Tavkul 2000, 113) denilen bir tür şöleni yöneten kişi bulunmaktadır. Bu kapsamda ise her iki lehçede şu kelimelere rastlanılmıştır:

KT ırçı: “türkücü, şarkıcı” (CC; Toparlı vd. 2003, 102) ~ **KMT cırçı:** “şarkıcı, destan şairi” (Tavkul 2000, 152).

KT ırlağuçı / ırlayıçı: “şarkıcı, şarkı söyleyen” (KFT, TA; Toparlı vd. 2003, 102) ~ **KMT cırlavçu:** “şarkıcı” (Tavkul 2000, 152).

3.5. Taşımacılık ve Hizmetle İlgili Meslek Adları

Bu alanda değerlendirilen meslek isimleri herhangi bir vasfı olmayan ve beden gücüne ihtiyaç duyulan işlerdir.

KT hamal / hammâl: < Ar. “hamal, yük taşıyan insan” (CC, GT, KFT; Toparlı vd. 2003, 91) ~ **KMT ambal:** “hamal” (Tavkul 2000, 83) .

KT işçi: “işçi, amele” (CC, DM, KFT; Toparlı vd. 2003, 116) ~ **KMT işçi:** “işçi” (Yurdakul 2011, 186).

KT yalçı: “gündelikçi” (CC, 164, 17) ~ **KMT calçı:** “gündelikçi, işçi, ırgat” (Tavkul 2000, 135).

3.6. Ziraatla İlgili Meslek Adları

Eski Türklerde ziraat alanında daha çok ekip biçmeye dayalı uygulamalar görülmüştür. Bu nedenle *tarıgçı* ve *ekinci* aslında “çiftçi” demektir. Burada her iki lehçede de ortak olarak *sabançı* kelimesi tespit edilebilmiştir.

KT sabançı: “çiftçi” (CC; Toparlı vd. 2003, 221) ~ **KMT sabançı:** “çiftçi” (Tavkul 2000, 323).

3.7. Ticaretle İlgili Meslek Adları

Eski Türklerde ticaret daha çok hayvan ticaretine dayanmaktadır. Mesela Hunlar, Çin’e çok sayıda hayvan satmışlardır. Türkler, sadece Çin ile değil, İslam ülkeleri ile de ticaret yapmaktaydılar. Özellikle Oğuz, Bulgar, Hazar, Karluk, Kırgız, Kimek ve Uygur Türklerinin ülkelerinde bol miktarda avlanan tilki, samur, sincap, sansar, kakum, fenek, kunduz, kaplan, pars ve panter gibi hayvanların kürkleri İslam ülkelerine ihraç edilmekteydi. Ayrıca, aynı Türk ülkelerinden İslam ülkelerine yün, yünlü kumaş, yünlü ve ipekli elbise, zamk, yağ, bal, kılıç, eyer, sadak (okluk), mum, boynuz gibi çok çeşitli ürünler ve eşyalar da sevk edilmekteydi. Öte yandan, tıpkı Çin’e olduğu gibi İslam ülkelerine de Oğuz, Halaç ve Karluk

ülkelerinden çok miktarda çeşitli canlı mal ihraç edilmekteydi. Bunlar arasında koyun baş sırayı alıyordu. İslâm coğrafyacılarının kayıtlarına göre, Maveraünnehir ve Horasan halkı, et ihtiyacını Türklerden satın aldıkları koyunlardan sağlamaktaydı. Özellikle, “**en seçkin ve en lezzetli koyun eti, Oğuzlardan ithal edilen koyunların eti idi**” (Koca, 1997).

Bu bağlamda her ne kadar Kıpçak Türkçesinde **celeb**: < Ar. “koyun ticareti ile uğraşan” (RH; Toparlı vd. 2003, 41) adlı hayvancılıkla ilgili ticari bir mesleğe rastlasak da Karaçay-Malkar Türkçesinde kullanılan meslek isimleri daha farklı bir şekilde tanımlanmıştır. Ortak olarak ise şu kelimeye rastlanılmıştır:

KT satıç / satuhçı: “satıcı, satış yapan, tacir” (CC, DM, ĞM, TA; Toparlı vd. 2003, 228) ~ **KMT satuvçı**: “satıcı, tüccar” (Tavkul 2000, 123).

3.8.Yöneticilik ve İdari Hizmetlerle İlgili Meslek Adları

Eski Yunan sitelerine baktığımızda devlet hem faaliyet alanı olarak hem de anlayış itibariyle sadece birkaç şehirle ve etrafındaki kırsal alanlarla sınırlıydı. Dinî, siyasi, askeri ve ekonomik olarak bir bütünü temsil etmekteydi (Göze 1995, 1). Türklerde ise bu alan; faaliyet alanı olarak devletin fiili gücüyle sınırlı fakat hedeflenen alan olarak sınırsızdır. Bütün insanlığı içerir. Esas amaç insanlığa tahakküm etmek değil, bir düzen vererek insanlığı huzura kavuşturmaktır. Bu şekildeki bir devlet anlayışı gerek idealizm açısından, gerekse düşünce sistemi açısından Ögel’e göre sadece Çin’de ve Türkler’de bulunmaktadır (Ögel 1982, 2). Anlaşılacağı üzere Türkler geniş bir hâkimiyet kurmaları nedeniyle yönetme işinde teşkilatlanmalarını güçlü kılmak zorunda idiler.

Bu kapsamda her iki lehçeyi konuşan toplumların yönetim hayatı iki ayrı başlıkta incelenmiştir:

3.8.a.Devlet Yönetimiyle İlgili Meslek Adları

KT başçı: “yönetici, başkan” (MG; Toparlı vd. 2003, 25) ~ **KMT başçı**: “lider, başkan” (Tavkul 2000, 113).

KT beg / bey / bi / big / biy: “bey, reis, efendi, soylu” (TRH, Golden 2000, 116, 201; BV, CC, DM, Gİ, GT, İM, İN, KF, Kİ, KK, MS, TA; Toparlı vd. 2003, 26, 29, 30, 33) ~ **KMT biy**: “bey” (Tavkul 2000, 123).

KT han / kan: “han, imparator, kağan” (CC, İH, İM, Kİ, TZ; Toparlı vd. 2003, 91, 125) ~ **KMT han**: “kağan” (Yurdakul 2011, 187).

3.8.b.İdari İşlerin ve Devlet Kurumlarındaki Çeşitli Hizmetlerin Yerine Getirilmesiyle İlgili Meslek Adları

KT dilmaç / talmaç / tulmaç / tilmaç / tolmaç: “tercüman” (BM, CC, İM, TZ, Toparlı vd. 2003, 62, 273, 260, 276, 280)~ **KMT tulmaç / tilmaç:**“tercüman” (Tavkul 2000, 395, 399).

KT kullukçı: “hizmetçi, maiyet memuru” (CC, KFT; Toparlı vd. 2003, 162) ~ **KMT kullukçu:**“hizmetçi, görevli, uşak” (Tavkul 2000, 280)

3.9.Adaletle İlgili Meslek Adları

Adaleti gerçekleştirmenin şartlarından birisi hatta en önemlisi, güçlü olma şartıdır. Türk tarihine bakıldığı zaman kurulan bütün devletlerin temel felsefesinin Tanrı buyruğuna göre tebaayı adaletli bir şekilde idare etmek olduğu görülmektedir. Bu adaletten anlaşılan, toplumun maddi ve manevi açıdan refaha ulaşmış olmasıdır. Türk kağanları milletin asayişini düzenlemek ve adaleti tesis etmek için, kendilerinin ve toplumun yüksek değerlere sahip vasıflarla bezenmiş olmasını ve bu değerlerin bozulmaması için caydırıcı etkisi olan cezalar uygulamıştır (Sarı, 2017).

Alpaslan ve Melikşah’a otuz yıla yakın bir süre vezirlik yapan İranlı Nizamülmülk, adını âdil olmasından ötürü almıştır. Ona göre devlet yönetiminin temel ilkesi adalettir (Akyüz 2016, 54).

KT cellâd: < Ar. “cellat” (GT, İM, KFT; Toparlı vd. 2003, 42) ~ **KMT caldat:**“cellat” (Yurdakul 2011,178).

3.10. Maliyeyle İlgili Meslek Adları

KT kaznaçı: < Ar. +T. “hazinedar” (CC; Toparlı vd. 2003, 135) ~ **KMT kaznaçey:** “hazinedar” (Yurdakul 2011, 185).

3.11. Dinle İlgili Meslek Adları

Türkler dinî anlayışta hoşgörülü bir toplum olmaları nedeniyle tarihin birçok evresinde farklı dinlere de inanmışlardır. Gök Tanrı inancının yanı sıra Manihaizm, Budizm, Yahudilik, Nasturilik, Taoizm gibi dinlere de girmişlerdir. Karaçay-Malkarlarda ve Kıpçaklarda bu alanda pek fazla ortak kelime bulunmamaktadır.

KT mollâ: < Ar. *mevlâ*“molla, hoca, papaz” (CC; Toparlı vd. 2003, 185) ~ **KMT molla:** “imam” (Yurdakul 2011, 186).

4. Sonuç ve Tartışma

Güner yapmış olduğu çalışmada sadece Kıpçak Türkçesine ait meslek adı olarak 245 kelime tespit etmiştir. Biz de Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü ile yararlanmış olduğumuz yüksek

lisans tezinden hareketle 216 adet Karaçay-Malkar Türkçesine ait meslek adı tespit ettik. Her iki lehçenin söz varlığının meslek adları bağlamında karşılaştırılması sonucunda 24 meslek adının ortak olduğunu belirledik. Mukayeselerimizde iki lehçede de hem ek hem kök hem de fonetik bakımdan yer yer birbirinin aynısı olan kelimeler de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra iki lehçenin de Arapça kelimeleri ihtiva ettiği görülmektedir.

İki lehçenin ortak olarak tasnif alanlarına göre sayısal değerleri şu şekildedir: Gündelik işler 1, esnaf ve zanaatkârlık8, askerlik 1, spor 1, müzik 2, taşımacılık ve hizmet 3, ziraat 1, ticaret 1, yöneticilik ve idari işler 5, adalet 1, maliye 1, din 1. Bu değerlere göre en çok benzerlik alanı esnaf ve zanaatkârlık kısmındadır.

Çalışmadan hareketle iki lehçe arasındaki etkileşimin izlerini açık bir şekilde görmekteyiz. Bu etkileşimin meslekler üzerindeki etkisi de karşılaştırılmış ve gerek gündelik hayat gerek ticaret gerekse de toplumların sosyal ve kültürel alanlarına giren ortak kullanımlar tespit edilmiştir.

Kısaltmalar

BV: Baytaratü'l-Vâzih

CC: CodexCumanicus

DM: Ed-Dürretü'l-MudiyyeFi'l-Lügati't-Türkiyye

GT: Gülistan Tercümesi

İH: El-İdrâk Haşiyesi.

İM: İrşâdü'l-Mülûkve's-Selâtîn

İN: Kitâb Fî İlmi'n-Nüşşâb

KF: KitâbFi'l-Fıkh

KFT: KitâbFi'l-FıkhB'l-Lisâni't-Türkî

Kİ: Kitâbü'l-İdrâkLi-Lisâni'l-Etrâk

KK: El-Kavâninü'l-KülliyeyeLi-Zapti'l-Lügati't-Türkiyye

MG: Münyetü'l-Guzât

MS: Kitâb-ı Mukaddime-i Ebu'l-Leysi's-Semerkandî

TA: Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî

TRH: TheRasûlidHexaglot

TZ: Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-Lügati't-Türkiyye

Kaynakça

- Akar, A. ve A. Günay (2007). Derleme Sözlüğünde Karaçay-Balkar Türkçesi Söz Varlığı, *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. yıl.3, sayı.6, s.1-48
- Akar, A. (2017). *Türk Dili Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yay.
- Akyüz, Y. (2016). *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Pegem Akademi Yay.
- Argunşah, M. ve Sağol Yüksekaya, G. (2017). *Karahanlıca Harezmece Kıpçakça Dersleri*, İstanbul: Kesit Yay.
- Ata, A. (1997). *Nâsırü'd-dîn bin Burhânü'd-dîn Rabgûzî, Kısasü'l-Enbiya (I Giriş-Metin-Tıpkıbasım)*, Ankara: TDK. Yay.
- Ata A. (1997). *Nâsırü'd-dîn bin Burhânü'd-dîn Rabgûzî, Kısasü'l-Enbiya (II Dizin)*. Ankara: TDK. Yay.
- Aydın, E. (2008). “Eski Türklerde Meslek Adları (Eski Türk Yazıtlarına Göre)”, *Journal of Turkish Linguistics*, vol. 2, nu. 1, March 2008, s. 49-66.
- Bilgin A. ve N. Hacıeminoğlu (2002). “Kıpçak Türkçesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, s. 421-424.
- Ercilasun, A.B. (2011). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yay.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*, (çev. Mehmet Akalın), 5. bs, Ankara: TDK Yay.
- Göher Vural, F. (2011) . Asya Hun İmparatorluğu'nda Müzik, *Turan Stratejik Araştırmaları Merkezi Dergisi*. cilt.3, sayı.10, s.15-21.
- Günay, A. (2017). Karaçay-Malkar Türkçesinin Kendine Has Özellikleri ve Kıpçak Lehçeleri Arasındaki Yeri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. cilt.10, sayı.53, s.109-114
- Günay, Ü. ve H. Güngör (2007). *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*, İstanbul: Rağbet Yay.
- Güner, G. (2010). Kıpçak Türkçesindeki Meslek Adları Üzerine İçerik ve Yapı Bakımından Bir Sınıflandırma Denemesi, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. cilt.5/3 s.1417-1448.
- Günşen, A. (2008). “Söz Varlığı Işığında DîvânüLûgati't-Türk'te Çağının Türk İktisadi Hayatına Ait İzler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 1/4, s. 242-267.
- Mandaloğlu, M. (2013). Eski Türklerde Sanayi, Ticaret ve Maliyenin Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. cilt.2, sayı.2, s.129-150.
- Özyetgin, M. (2005). *Eski Türklerde Ortak Tüccar Terimi Üzerine*, İstanbul: Ötüken Yay. s. 169-179.
- Rüştü, C. (2016). *Türklerde Ziraat Kültürü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Şen, S. (2007). Orhun, Uygur ve Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü, , Samsun On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Tavkul, U. (2000). *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara. Türk Dil Kurumu Yay.

- Tavkul, U. (2000). Karaçay-Malkar Nart Destan Kahramanlarından Demirci Debet, Kırım Dergisi, 8, s.25-29.
- Tavkul, U. (2003). Codex Cumanicus ve Karaçay-Malkar Türkçesi, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi. 15, s.45-81.
- Toparlı R. ve Vural H.ve Karaatlı R. (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Ankara. TDK Yay.
- Ünalın, S. ve H. Öztürk (2008). “İslamiyet“ten Önce Türklerde Eğitim ve Öğretim”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13,2, s. 89-109.
- Yurdakul, E. (2011). Karaçay-Balkar Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı, İzmir. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Extended Abstract

Kipchak Turkish was used as written language between 13th-15th centuries in today's Russia, Ukraine and Caucasus in the north of the Black Sea and in Egypt and Syria in the south. Karachay-Balkar Turkish is at lower branch of southern part of Kipchak branch of modern Turkish dialect in Caucasus. In this study, professional names identified in Kipchak Turkish and professional names identified from master's degree thesis called Karachay-Balkar Turkish Subject Analysis Vocabulary and Karachay-Balkar Turkish Dictionary will be classified and compared according their qualities. Comparisons will be performed according to the meanings of the words and their involved professional fields. North-western branch of Central Turkish constitutes Kipchak Turkish, the language of the Turkish that are the member of Cuman-Kipchak tribes. Kipchak Turkish was the language of Kipchak people living in today's Russia, Ukraine and Caucasus within Golden Horde Empire in 13th-15th centuries and created a special work called Codex Cumanicus written by the Italians and Germans. On the other hand, it created a written language developed by Armenian letters for long centuries in this geography and it was continued as a written language as well as spoken language in Egypt and Syria from the middle of 13th century until the beginning of 16th century as a literary language of Muslim Mamluk Kipchaks.

Karachay-Balkar Turkish falls within Kipchak group in the north-west group of modern Turkish dialects. That Karachay-Balkar language carrying typical characteristics of Kipchak Turkish and Kipchaks dominating in Caucasus for approximately two centuries and being the single ruler of the steppes in the north suggest that the most important element constituting the ethnic structure of Karachay-Balkar is the Kipchaks. The main subject of the study is to identify affiliation between the two Turkish dialects, one of which is historical and the other is contemporary and professional names that are the parts of vocabulary by taking Karachay-Balkar Turkish and Kipchak Turkish as a basis.

In this study, the professional names in Kipchak Turkish identified by taking the study called "A Classification Trial In terms of Content and Structure on Professional Names in Kipchak Turkish" by Güner as the basis and the words pertaining to the professional names identified from "Karachay-Balkar Turkish Dictionary" by Tavkul have been compared. In addition to the dictionary prepared by Tavkul, master's thesis called "Karachay-Balkar Turkish Subject Analysis Vocabulary" by Ebru Yurdakul have also been used.

While professional names are classified and compared, it was primarily adhered to the classification implemented in the study of Güner in question and the words have been sorted according to alphabetical order as to their fields and meanings. While providing the comparisons, the words in Kipchak Turkish are provided in advance with **KT** abbreviation and **KMT** refers to the words in Karachay-Balkar Turkish. While separating professional names according to their areas, they have been evaluated under the following headings: They have been investigated under the headings such as Professional Names related to Military Service, Professional Names related to Social Life, Professional Names related to Performing any Particular Service in House in a Daily Life, Professional Names related to Performing Daily Works, Professional Names related to Artisans and Craftsmen, Professional Names related to Food and Nutrition, Professional Names related to Production and Repair of Household Goods and Tools, Professional Names related to Clothing and Textile, Professional Names related to Construction Works, Professional Names related to Sports, Professional Names related to Music and Entertainment Life, Professional Names related to Transportation and Service, Professional Names related to Agriculture, Professional Names related to Trade, Professional Names related to Administration and Administrative Services, Professional Names related to State Management, Professional Names related to Performing Various Services in State Agencies, Professional Names related to Justice, Professional Names related to Religion. A separate classification area has been selected for each professional name and has been sorted according to their qualifications and their meanings. While dividing the professional names into the area we have mentioned above, descriptions regarding their groups are provided and in what form they have been used in Kipchaks and Karachay-Balkars has been stated.

Güner has only identified 245 words as professional names of Kipchak Turkish in his study. We have also identified 216 professional names pertaining to Karachay-Balkar Turkish by considering the master's degree thesis we have used with Karachay-Balkar Turkish Dictionary. We have determined that 24 professional names are common as a result of comparison of both dialects within the context of professional names of its vocabulary. Our comparisons include the words that are almost the same with one another in terms of affix and root and phonetics in both dialects. In addition to this, both dialects also include Arabic words.

Numeric values of both dialects according to classification areas in common are as follows: Daily works 1, artisans and craftsmen 8, military service 1, sports 1, music 2, transportation

and service 3, agriculture 1, trade 1, administration and administrative works 5, justice 1, finance 1, religion 1. According to these values, the area with the most similarity is artisans and craftsmen. As is known, the words constituting the similarity in both dialects are included in the area where the people earn their livelihood and for covering their needs.

We can clearly witness the traces of interaction between two dialects by considering the study. The effect of this interaction on professions has also been compared and common uses falling within the scope of people's daily and commercial lives and social and cultural areas of the societies.